

1935-ci il aprelin 15-də Vaşinqtonda "Bədii, elmi müəssisə və tarixi abidələrin mühafizəsi və qorunması haqqında" müqavilə imzalanıb. 1998-ci ildə "Mədəniyyətin Müdafiəsi Beynəlxalq Liqası" adlı ictimai təşkilat bu tarixin Beynəlxalq Mədəniyyət Günü kimi qeyd olunması təşəbbüsünü irəli sürüb. Dünyanın bir çox ölkəsində o vaxtdan 15 Aprel Beynəlxalq Mədəniyyət Günü kimi qeyd edilir.

Zəngin mədəni irsi Azərbaycan xalqının ən böyük mənəvi sərvətidir

Bu əlamətdar tarix beynəlxalq hüquq təcrübəsində Rerix paktı kimi də tanınır. Belə ki, ilk dəfə 1931-ci ildə Belçikanın Brügge şəhərində keçirilən konfransda rəssam Nikolay Rerix Ümumdünya Mədəniyyət Günü'nün qeyd olunmasını təklif edib.

Bu günlə bağlı daha bir yaddaqalan hadisə 2008-ci ildə olub. Həmin ilin dekabrında Rusiya, İtaliya, İspaniya, Argentina, Meksika, Kuba, Latviya və Litvanın ictimai təşkilatlarının təşəbbüsü ilə 15 aprelin dünya bayrağı altında Ümumdünya Mədəniyyət Günü kimi təsdiqi üçün beynəlxalq hərəkət yaradılıb.

15 Aprel Beynəlxalq Mədəniyyət Günü hər il Azərbaycanda müxtəlif təbirlərlə qeyd olunur.

Nəsildən-nəslə ötürülərək yaşayan qədim el sənətləri

Dünyanın qədim sivilizasiya mərkəzlərindən biri olan ölkəmiz mədəniyyətinin zənginliyi və özünəməxsusluğu ilə heyranedicidir. Daş dövrünə aid Azıx mağarası, Qobustan qayaüstü rəsmləri və daha neçə-neçə abidələr xalqımızın əsrlər, minilliklər öncəsindən xəbər verir.

Azərbaycanın bütün bölgələrində qədim dövrlərdən başlayaraq el sənətləri yaranıb və inkişaf edib. Ölkənin müxtəlif ərazilərində aparılan arxeoloji qazıntılar nəticəsində əldə edilmiş nümunələr bunu təsdiq edir. Tədqiqatçılar Gəncə, Gədəbəy, Naçıxvan, Mingəçevir, Qazax və digər yerlərdə aşkarlanan metaldan düzəldilmiş sənət əsərlərinin yaşı 5000 ilə yaxın olduğunu bildiriblər.

Mütəxəssislər bu qənaətə gəliblər ki, qazıntılar zamanı tapılmış maddi-mədəniyyət nümunələri əcdadlarımızın hələ eramızdan əvvəl II minillikdə tuncdan zərif formalı qablar, xəncərlər, baltalar, kəmərlər və digər zinət əşyaları hazırladıklarını göstərir.

Azərbaycanın ayrı-ayrı ərazilərindən tapılan, fərqli dövrlərə aid edilən qab-qacaq, silah və bəzək əşyaları onları hazırlayan ustaların da nə qədər bacarıqlı, mahir usta olduqlarını söyləməyə əsas verir. Ustalar öz bildiklərini şagirdlərinə də öyrədiblər. Beləcə, el sənəti nəsildən-nəslə ötürülərək yaşayıb inkişaf edib. Həmin nümunələr həm də əcdadlarımızın məişəti, güzəranı və zövqündən xəbər verir.

Tədqiqatçılar qeyd ediblər ki, araşdırmalar zamanı əldə edilən misdən, tuncdan, qızıldan düzəldilmiş ev avadanlıqlarının, zinət əşyalarının üzərinə həkk edilmiş rəsmlər, eləcə də gildən hazırlanmış kiçik heykəllər göstərir ki, Azərbaycanda qədim zamanlarda təsviri sənət, heykəltəraşlıq mövcud olub.

Ölkəmizin ərazilərində həyata keçirilən arxeoloji qazıntılar nəticəsində e.ə. III minilliyə aid tuncdan hazırlanan iynə və bizin tapılması isə azərbaycanlıların qədimdən özlərinə paltar tikməyi bacardıklarını deməyə əsas verir. Azərbaycanda geyim mədəniyyəti əsrlər boyu olub, getdikcə daha da inkişaf edib.

Tədqiqatçılar arxeoloji qazıntılar zamanı aşkarlanan materiallara, eləcə də yazılı mənbələrə əsaslanaraq azərbaycanlıların xalqçılıqla hələ e.ə. II minilliyin sonu - I minilliyin əvvəllərindən məşğul olduqlarını sübuta yetiriblər. Qeyd ediblər ki, Herodot, Klavdi Elian, Ksenofont və digər qədim dünya tarixçiləri Azərbaycanda xalqçılığın inkişafı barədə məlumatlar veriblər. Qarabağ, Təbriz, Quba, Bakı, Şirvan, Gəncə, Qazax xalqçılıq məktəblərində toxunulmuş xalqalar gözəlliyi, zərifliyi ilə görünləri valeh edib. Həmin xalçalardan bu gün də dünyanın məşhur muzeylərində qorunub saxlanılanları var.

Memarlıq ənənələrinin qədim tarixə söykəndiyini Azərbaycanın müxtəlif ərazilərindəki tikililər də təsdiq edir. Qız qalası, Şirvanşahlar Sarayı Kompleksi, Möminə xatun və Yusif ibn Küseyir türbələri, Şəki xanları sarayı və digər tikililər memarlıq sənətinin nadir inciləri kimi dəyərləndirilir.

Azərbaycanın mədəni irsi dünyada tanınır

Mədəniyyətimizin qədimliyindən söz düşəndə bu xalqın lap qədim zamanlardan musiqiyə bağlı olduğunu da nəzərə almaq vacibdir. Araşdırıcıların diqqətini çəkən, böyük marağına səbəb olan faktlardan biri Qobustan qayaüstü təsvirləri arasında "Yallı" rəqsi edən insanların təsviridir. Bu təsvirlər əcdadlarımızın musiqiyə olan marağından xəbər verir.

Azərbaycan xalq musiqisi, mahnıları, muğamları, aşıq mahnıları əsrlərdir ki, dinləyənləri sanki ovsunlayır. Qeyd edək ki, musiqi mədəniyyətimizə marağ gös-

tərən, heyran olan yalnız özümüz deyilik. Dünyanın bir çox ölkələrində muğamlarımızı böyük maraqla, vurğunluqla dinləyən musiqisevərlər var.

Qədimlikdən danışarkən ədəbiyyatımızı da yaddan çıxarmamalıyıq. Xalqımızın çox zəngin şifahi xalq ədəbiyyatı, folklor nümunələri var. Azərbaycan xalqı dünyaya Nizami Gəncəvi, Xaqani Şirvani, İmaddədin Nəsimi, Məhəmməd Füzuli və başqa qüdrətli şairlər bəxş edib. Sonralar ədəbiyyat yolumuzu Molla Vəli Vidadi, Molla Pənah Vaqif, Qasım bəy Zakir, Seyid Əzim Şirvani, Mirzə Fətəli Axundov, Mirzə Ələkbər Sabir, Cəlil Məmmədquluzadə və başqaları davam etdiriblər.

Azərbaycan mədəniyyətinin qədimliyi və zənginliyi başqa xalqların da diqqətini cəlb edib. Təsədüfi deyil ki, respublikamız 1992-ci il iyunun 3-də UNESCO-ya üzv qəbul edilib, 1996-cı ildən isə əməkdaşlığa başlayıb. Bu beynəlxalq təşkilat tərəfindən Azərbaycanda qeydə alınmış 3 Ümumdünya irsi, 19 qeyri-maddi mədəni irs, 2 əlyazma toplusu, 3 yaradıcı şəhər var.

Təəssüflə vurğulayaq ki, Azərbaycanın ən qədim yaşayış məskənlərindən olan Qarabağ və Şərqi Zəngəzur əraziləri 1990-cı illərdə Ermənistan tərəfindən işğal olundu. Həmin ərazilərimizdə 13 dünya əhəmiyyətli (6 memarlıq və 7 arxeoloji), 292 ölkə əhəmiyyətli (119 memarlıq və 173 arxeoloji) və 330 yerli əhəmiyyətli (270 memarlıq, 22 arxeoloji, 23 bağ, park, monumental və xatirə abidələri, 15 dekorativ sənət nümunəsi) tarix və mədəniyyət abidələri mövcud idi. Həmçinin 40 mindən artıq eksponatın toplandığı 22 muzey, 4,6 milyon kitab fondu olan 927 kitabxana, 808 klub, 4 teatr və 2 konsert salonu, 31 məscid, 9 tarixi saray, 8 mədəniyyət və istirahət parkı, 4 rəsm qalereyası, 85 musiqi məktəbi işğal olunmuş ərazilərdə qaldı. İşğalçı Ermənistanın beynəlxalq konvensiyaları, xüsusilə "Silahlı münaqişə zamanı mədəni sərvətlərin mühafizəsi haqqında" 1954-cü il Haaqa Konvensiyasını və ona dair protokollarını, eləcə də UNESCO-nun "Ümumdünya mədəni və təbii irsin mühafizəsi haqqında" Konvensiyasını pozdu. Təcavüzkar ermənilər Azərbaycanın misilsiz mədəniyyət abidələrini amansızlıqla qarət ediblər, dağıtdılar.

2020-ci ildə Vətən müharibəsində müzəffər Azərbaycan Ordusu Ermənistan silahlı qüvvələrini məğlub etdi. Otuz ilə yaxın işğal altında qalan torpaqlarımız işğaldan azad olundu. Həmin ərazilərin təcavüzkar Ermənistan tərəfindən xarabalığa çevrildiyini yalnız Azərbaycan xalqı deyil, bütün dünya gördü. İşğal illərində erməni vandalları Qarabağda, Şərqi Zəngəzurdə tarixi əhəmiyyətli abidələri qəsdən uçurub dağıtmış, qarət etmiş, talamışdılar. Abidələrin bir çoxundan isə müxtəlif məqsədlər, hətta tövlə kimi də istifadə etmişdilər.

Qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycan 1992-ci ildən bəri, yəni otuz bir ildir UNESCO-nun üzvüdür. Bu beynəlxalq təşkilatın respublikamızın da təsdiqlədiyi konvensiyalarından ikisi - Haaqa Konvensiyası və Ümumdünya İrs Konvensiyasının bilavasitə mədəni sərvətlərin qorunması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan UNESCO-nun fəal üzvü, etibarlı tərəfdaşı kimi üzərinə götürdüyü öhdəliklərə hər zaman sadıqdır. Lakin təəssüf ki, Azərbaycan tərəfindən ünvanlanmış çoxsaylı müraciətlərə baxmayaraq, UNESCO işğaldan azad edilmiş ərazilərə monitorinq aparılması üçün hələ də missiya göndərməyib.

Vətən müharibəsindən sonra Azərbaycan dövləti işğaldan azad olunmuş ərazilərdə tikinti-bərpa və quruculuq işlərinə başladı. Hazırda Qarabağda və Şərqi Zəngəzurdə işğal nəticəsində böyük ziyan görmüş Azərbaycan abidələrinin, memarlıq irsinin bərpası və qorunması istiqamətində də olduqca vacib və əhəmiyyətli işlər həyata keçirilir. Qeyd edək ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərimizdə 706-sı dövlət qeydiyyatında olmaqla 2600-dən çox tarix-mədəniyyət abidələri var. Xudafərin körpüləri, Şuşa qalası, Azıx mağarası, Gəncəsər, Xudavəng monastırları, Qutlu Musa türbəsi, Azıx mağarası Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə dünya əhəmiyyətli tarix-mədəniyyət abidələridir. Artıq onlardan bəziləri bərpa edilib. Eyni zamanda Üzeyir bəy Hacıbəylinin heykəli, Molla Pənah Vaqifin büstü və məqbərəsi, Bülbülün ev-muzeyi də bərpa olunub. Aşağı və Yuxarı Gövhər ağa, Saatlı Ağdam Cümə məscidlərinin bərpa işləri isə davam etdirilir.

Zöhrə FƏRƏCOVA,
"Azərbaycan"